

9 augustus 1914

Berlijn, 9 augustus. Het officieuze bureau van Wolff meldt:

Luik is beslist in onze macht.

De verliezen van de vijand zijn groot. Onze verliezen zullen onmiddellijk worden medegedeeld, zodra er betrouwbare gegevens over zijn.

Het transport van 3 tot 4 duizend krijgsgevangenen Belgen naar Duitsland is reeds begonnen.

Volgens berichten zouden wij te Luik een vierde gedeelte van het gehele Belgische leger tegenover ons gehad hebben.

11 augustus 1914

Onder de Belgische geïnterneerden te Maastricht moet een jong officier zijn, die de zoon is van de opperbevelhebber de Selliers de Moranville.

Geïnterneerden

De eerste geïnterneerden, ongeveer 50 man, zijn gisteren namiddag te Alkmaar aangekomen. Zij zijn voorlopig ondergebracht in een gymnastieklokaal, maar zullen worden opgenomen in het rijksopvoedingsgesticht.

12 augustus 1914

We lezen in de Limburgse koerier:

De te Maastricht aangebrachte Belgische lansiersluitenant Selliers de Moranville is een zoon van de Belgische opperbevelhebber. Hij

had vorige week maandag met zijn regiment Luik verlaten. Van zijn commandant kreeg hij dinsdag de opdracht een officierspatrouille langs de Belgisch-Duitse grens te maken. Sinds heeft de patrouille geen voeling meer kunnen krijgen met haar regiment. Nu en dan werden door de patrouille-commandant postduiven opgelaten en trachtte hij telegrafische gemeenschap met het regiment te krijgen. De patrouille kampeerde in de bossen en gedurende de nacht werden verkenningen te voet gemaakt. In een hoeve vlakbij de Belgisch-Duitse grens heeft de patrouille overnacht, eveneens in de bossen van Fouron-le-Comte.

In de nacht van zaterdag op zondag wilde de patrouille in de bossen bij Moelingen (Mouland) kamperen. Men zag echter het Duitse kamp op 200 m. Daarom trok de patrouille zich terug en verdwaalde in de buurt van Merch op Nederlandse bodem. Zij werd door de Hollandse grenswacht gearresteerd, ontwapend en te Maastricht geïnterneerd.

Maandag is de patrouille naar het interneringsdepot te Alkmaar overgebracht.

Geïnterneerden.

De 25 Belgische soldaten, die in Limburg ons grondgebied hebben betreden en door onze grenswacht ontwapend werden, zijn gisteravond op hun doortocht naar Alkmaar te Amsterdam aangekomen.

Ze hebben de nacht doorgebracht in de examenzaal, achter de wachtkamer derde klasse, in het Centraal Station, waar de nachtlegers voor hen waren gespreid.

De gevangen genomen officier, luitenant Chevalier de Selliers de Moranville, de zoon van de opperbevelhebber van het Belgische leger, werd onder geleide van de luitenant Van Aalst, die met zijn bewaking belast was, naar het American Hotel overgebracht. Op het perron bevonden zich ter ontvangst de Belgische consul te Amsterdam, de heer G. van der Aa, en de gezantschapstraat uit 's-Gravenhage, prins Albert de Ligne.

Hedenochtend werden de gevangenen naar Alkmaar ter internering getransporteerd.

15 augustus 1914

Berlijn, 13 augustus. Op het oefenterrein bij Paderborn zijn 4000 Belgische krijgsgevangenen aangekomen. 30 gevangen officieren gaven hun woord van eer, dat ze niet vluchten zouden, en genieten nu voorrechten.

De krijgsgevangenen werken aan de aanleg van een weg.

18 augustus 1914

De Belgen in het Sennekamp.

Men schrijft uit het Sennekamp aan de Kölnische Zeitung:

Het grote militaire oefenveld het Sennekamp bij Paderborn, is dit jaar spoedig ontruimd, toen, na het afwijzen van het ultimatum, dat Oostenrijk-Hongarije aan Servië gesteld heeft, de politieke horizon bedenkelijk donker werd. De regimenten, die er waren, keerden naar hun garnizoenen terug en de vele herbergiers klaagden erg over het plotseling eindigen van de oefeningen. Sneller dan men had kunnen verwachten is hier echter het leven weergekeerd; de laatste dagen zijn er hier 3580 Belgische gevangenen, waaronder ook de

commandant van Luik, die de Duitse ruitery bijna uit het hartje van zijn vesting heeft weggehaald.

De elektrische tram van Paderborn naar hier heeft de 20-minutendienst hervat en maakt weer goede zaken. In de volle wagen zie ik een huzaar zonder de naam van zijn regiment op de schouder; hij vertelt, dat na de snode handelwijze van de regimentschef, tsaar Nicolaas de tweede van Rusland, alle officieren en minderen zich de naam van het regiment van de schouders hebben gerukt; in de kantine is ook het portret van de chef weggenomen.

In het kamp heerst grote bedrijvigheid. De aanvullingstroepen, die hier bijeengekomen zijn, maken zich voor het vertrek gereed. Juist rijden de transportwagens, gaarkeukens enzovoort naar het station. Waar het heen zal gaan weten blijkbaar de officieren zelf niet. In de nabijheid klinkt een krachtig mannenkoor; het zijn Rijnlanders, die, reeds in veldtenue, op straat afscheidsliederen zingen.

Ik ga dan naar het kamp om de Belgische gevangenen te zien. Ze zijn lang onderweg geweest, twee dagen van Luik tot de Pruisische grens en dit alles te voet, daar de Belgen overal de spoorrails opgebroken hadden, daarna dagenlang in de trein, meest op zijsporen om de dienst op de hoofdsporen, bezet door de militaire transporttreinen, niet te storen. Als ik aankom zijn de Belgen bezig zich te wassen. Van morgen af moeten ze aan het werk; zij gaan dan verder met de arbeid, die door de mobilisatie gestaakt is, leggen wegen aan enzovoort. Ze zijn in het kamp in gemetselde barakken ondergebracht. Merendeels zijn het getrouwde mannen. Ze verklaren door de Duitsers verrast te zijn, ze zijn beschoten zonder

dat ze wisten, waar het gevaar vandaan kwam, het was of de Duitsers plotseling uit de grond opgerezen waren.

In het kamp zijn ook 80 Franse gevangenen uit het gevecht bij Metz. Een hunner, een officier van de dragonders, die weigerde zijn erewoord te geven om van elke poging tot vluchten af te zien, is onder speciale bewaking gesteld.

Ter voltooiing van het beeld van Duitsland's West-Europese vijanden, dat het kamp aanbiedt, zijn hier ook nog 40 dienstplichtige Engelsen, die tegelijk met de Belgen hier naar toe gebracht zijn. Ze hebben hun hele hebben en houden in koffers bij zich; men ontnemt hen hier alleen maar de gelegenheid om naar hun land, waar ze voor krijgsdiensten tegen ons gebruikt zouden worden, terug te keren.

19 augustus 1914

Uit Visé zijn hier weer talrijke vluchtelingen aangekomen, hun getal bedraagt nu ongeveer 700. Daar nog meer toevloed dier ongelukkigen verwacht wordt en de gelegenheid tot huisvesting hier spoedig zal ontbreken, zullen zij zeer vermoedelijk de volgende week een kamp in de omgeving van Eijsden betrekken. Dit kamp zal met medewerking van militairen in orde worden gebracht.

27 augustus 1914

Brieven voor de geïnterneerden. De stukken, bestemd voor de in Nederland geïnterneerde Belgische krijgsgevangenen, die 25 dezer zijn overgebracht van Alkmaar naar Gaasterland (Friesland) moeten naar Balk worden verzonden.

30 augustus 1914

De krijgsraad te Trier heeft vijf Belgische burgers, beschuldigd op Duitse troepen te hebben geschoten, ter dood veroordeeld. Volgens het Berliner Tageblatt zei ze vrijdag terechtgesteld.

Geïnterneerden.

Men schrijft ons uit Oldenzaal:

In het Schlosshotel te Bentheim zijn een vijftigtal Engelsen, Fransen, Belgen, Russen en Japanners geïnterneerd en worden daar streng bewaakt. Ze worden daar voor eigen rekening verpleegd. Geïnterneerden, die niet in hun eigen onderhoud konden voorzien, zijn naar de gevangenis overgebracht.

31 augustus 1914

Men meldt ons uit Maastricht op 30 dezer:

Morgenvroeg wordt een Belg en morgenmiddag om 4 uur negen Duitsers geïnterneerd.

Twee Belgische dames uit Visé, die ik vandaag sprak, gingen volmoed de tocht ondernemen naar Duitsland en wel naar Munster om naar de gevangen genomen mannen te informeren.

1 september 1914

Volgens een bericht uit Antwerpen aan de Times heeft de militaire gouverneur van Brussel de grootindustriële Ernest Solvay, de bankier baron Lambert Rothschild en andere notabelen als gijzelaars gevangen doen zetten, totdat de opgelegde oorlogsschatting betaald zal zijn.

4 september 1914

Men schrijft ons van de Nederlands-Duitse grens dat gisteren door Duitsland een transport is vervoerd van gevangenen genomen Belgische burgers, inwoners van Leuven, beschuldigd op de Duitse soldaten te hebben geschoten. Hun aantal bedroeg bijna 1000. Onder streng geleide werden de ongelukkigen, in gesloten spoorwegwagens, naar het binnenland overgebracht. Gedurende de reis ontstond in een der wagens een kleine opstand. Een der wanhopigen vloog plotseling een soldaat naar de keel. Met enige bajonetsteken in de buik werd hij door de andere soldaten afgemaakt. Tevens werden enige andere gevangenen door geweerschoten gewond. Na dit voorval is de bewaking van de zogenaamde franc tireurs nog strenger geworden. Ze krijgen slechts het hoognodige voor hun levensonderhoud.

8 september 1914

Antwerpen, 7 september. De getuigenissen, door de Belgische commissie tot onderzoek van de schending door de Duitsers van het volkenrecht verzameld, zijn overgelegd aan de minister van justitie.

Onder de wreedheden worden genoemd, het opsluiten van mannen in de kerken, het verkrachten van vrouwen, het wegvoeren van mannen naar Duitsland om er veldarbeid te verrichten.

Men beweert zelfs dat de weggevoerden gedwongen worden om tegen de Russen te vechten. De Duitsers nemen gijzelaars en eisen dan losprijzen. Ze laten mannen, vrouwen en kinderen voor hun troepen uitlopen en maken misbruik van de witte vlag om de Belgische troepen dicht te kunnen naderen. Voorts zouden zij een tiental pastoors hebben doodgeschoten.

14 september 1914

Menslievendheid na de strijd.

Een Belg, Raoul Lepage genaamd, die wordt verpleegd in het Augusta-hospitaal te Keulen, heeft aan zijn moeder in Antwerpen op een briefkaart het volgende geschreven:

“Lieve moeder. Ik ben gewond aan de knie (niets gebroken), in Aarschot gevangen genomen en na een dag of tien naar Keulen gebracht, waar wij nu in het Augusta-hospitaal liggen. Wij worden hier als prinses behandeld en omringd door de vriendelijke en zelfopofferende zorgen van dokters en pleegzusters. Alles is hier kraakzindelijk. Het hospitaal ligt in een soort park. De dokters zijn bekwaam en flink in hun vak en tevens vriendelijk. Kortom men ziet hier hoe in Duitsland alles grootscheeps en menslievend is ingericht. Laat de inhoud van deze briefkaart bekend worden, opdat wij in België, voor zover wij dat kunnen, aan de Duitse gewonde gevangenen het goede vergelden, wat men ons hier doet, want zij hebben slechts hun plicht gedaan evenals wij allen. Laat dit aan vader lezen, 1000 kussen enzovoort. R. I.”

De Kölnische Zeitung, die deze briefkaart publiceert, zegt, dat bijna alle andere Belgische, Franse en Engelse gewonden in dezelfde geest schrijven. Er blijkt uit hun brieven ook, dat hun blijdschap over de goede behandeling wordt vergroot door de angst dat zij slecht zouden worden bejegend, angst welke zij hadden voor zij herwaarts kwamen.

17 september 1914

Uit Maastricht meldt men ons:

Morgen worden achttien gewonden geïnterneerd, van wie twee uit het ziekenhuis Calvariënberg. Het plan bestaat, de nog

overblijvende gewonden uit de Augustijnen naar Calvariënberg over te brengen. Bedden, verbandmiddelen, enzovoort zouden dan verhuizen naar de ambulance in het huis van oud-minister Regout, voor het geval men onverhoopt weer gewonden zou krijgen.

Enige dagen geleden heeft de Rode Kruisauto een zwaargewonde Duitse soldaat uit het hospitaal de Bavière te Luik, op eigen verzoek overgebracht naar het gesticht Calvariënberg alhier.

Maastricht, 17 september. Niet heden, maar morgen worden 12 Duitsers geïnterneerd.

26 september 1914

Ik wil de lezer een bericht niet onthouden dat in zijn kortheid veelzeggend mag genoemd worden.

Bericht:

Door een wettelijk bijeengeroepen krijgsrechtbank zijn op 14 september 1914 de volgende personen veroordeeld geworden:

1. Van der Hagen, Jan, werkmán, wonende te Brussel, geboren de 6 juni 1878 te Kuregem voor weerstand tegen de schildwacht in uitoefening van zijn dienst tot zes maanden gevangenis.
2. Verheyen, Hortensia, weduwe Robaert, wonende en geboren te Brussel de 9 april 1878 voor zware belediging tegen het Duitse leger en tegen een zijner leden tot een jaar gevangenis.
3. Debonnet, Juliaan, werkmán, wonende te Strombeek, geboren de 23 september 1880 de Roubaix (Frankrijk), om op een Duitse schildwacht geschoten te hebben ter dood.

Brussel, de 16^e september 1914.

Getekend baron von Lüttwitz.

Generaal-majoor en Gouverneur.

Wie dit bericht even de moeite geeft aandachtig te willen lezen en niet slechts let op de namen der veroordeelden of op de straffen waarmee zij werden gevonnist, doch meer acht geeft op de omschrijving die oorzaak was van de veroordeling zal komen tot de slotsom dat in het binnenste, in de boezem der bevolking sluimert dat machtig gevoel van wraak en haat tegen hen die de vaderlandse bodem binnendrongen en er een krijg ontketenden die zijn weerga in de geschiedenis der beschaafde volkeren niet kent. Het kenschetst de stemming in zekere kringen der bevolking die, met kracht onderdrukt, tot uiting komt zodra als zij zich bewust wordt van onrecht haar aangedaan en in de plaats van het vaderlands bewind, dat overeenkomstig de gebruiken en gewoonten de wetten in toepassing brengt, een overheid treedt die, vreemd aan de eigen aard van een overwonnen volk, een rechtspraak moet volgen die, zij het ook als uitvloeisel van bijzondere omstandigheden, gebaseerd is op geweld en macht.

Bij benadering bedraagt het aantal Belgische vluchtelingen in Maastricht en omstreken een kleine 6000. Enige ouders hebben hun kinderen hier naar school gezonden.

27 september 1914

Ontsnapte krijgsgevangenen.

Te Winschoten zijn gisteravond drie Belgische soldaten in burgerkleding aangekomen, die in Duitsland krijgsgevangen waren

en ontvlucht zijn. Zij zijn liefderijk behandeld en wensen zo spoedig mogelijk naar België terug te keren.

Dit laatste staat hun vrij. Artikel 13 van de vijfde conventie de tweede Haagse vredesconferentie luidt namelijk:

“De onzijdige mogendheid die ontsnapte krijgsgevangenen op haar grondgebied krijgt, zal ze vrijlaten. Indien zij ze op haar grondgebied toelaat, kan zij hun een verblijfplaats aanwijzen.

“Dezelfde bepaling is van toepassing op krijgsgevangenen die door troepen, welke hun toevlucht zoeken op het grondgebied van de onzijdige mogendheid, worden meegevoerd.”

29 september 1914

De marechaussee Gustin uit Visé, die in het Gaasterland was geïnterneerd, is in vrijheid gesteld daar is gebleken, dat hij ontvluchte gevangene van de Duitsers is.

Van drie Belgische vluchtelingen.

Omtrent de zaterdagavond te Winschoten aangehouden drie Belgen, die, na te Luik gevochten te hebben, door de Duitsers krijgsgevangen gemaakt waren en naar Soltau, ten oosten van Bremen, gezonden waren, deelt men ons nog het volgende mede:

Deze drie Belgen kwamen uit Verviers, Brussel en Oostende. De eerste sprak uitsluitend Frans, de beide anderen spraken ook Vlaams. Natuurlijk heeft het drietal voor het Winschoten bereikte een avontuurlijke reis gehad.

Toen men in het kamp op de Luneburgse heide bij Soltau hun vertrek had bemerkt, zaten deze drie Belgen op een vrij grote

afstand van Soltau in een boom. Onopgemerkt gingen ze 's nachts in de richting van Bremen. Daar aangekomen, gaven ze zich uit voor matrozen, die vier dagen voor de oorlog de stad Antwerpen hadden verlaten, om in Hamburg op het schip te gaan. Toen ze te Hamburg kwamen, was echter dat schip vertrokken, zoals men hun had verteld. Twee hunner waren, naar zij voorgaven, als Hollandse matrozen (van bij de Belgische grens) en de 3^e was als Italiaanse matroos gekomen.

Te Bremen, zo deden zij het ook daar voorkomen, was het schip waarmee ze naar Holland zouden gaan eveneens vertrokken.

Voor de twee zogenaamde Hollanders was het echter in orde, voor onze "Italiaanse" matroos was het bedenkelijker uit Bremen weg te komen. Een vrij langdurig oponthoud had het drietal nog door deze nagemaakte Italiaan. Deze toch had pijnlijke voeten en deelde zulks, onvoorzichtig genoeg, op zeker ogenblik in het Frans mee.

Maar toch liep alles nog los en het drietal wist per slot te voet in de richting van de Nederlandse grenzen weg te komen.

Overdag rustten zij liefst daar, waar weinig of geen mensen waren, terwijl zij 's nachts hun mars naar onze grenzen verder zetten. Sommige sterren dienden hun daarbij tot wegwijzer.

De reis ging goed tot Weener (2 uur van het Nederlandse treinstation Nieuweschans). Daar werd het drietal opnieuw aangehouden en opgesloten. Ze hadden juist de wandeling door het Weenermoor (heide en veen) achter de rug, zodat ze tot hun middel onder het veen zaten. Maandag, 21 dezer, waren ze op mars gegaan en eerst zaterdag 26 dezer gelukte het hun te Weener een pas te krijgen naar Nederland, na vooraf nog een bange nacht in gevangenschap te hebben doorgebracht.

Een der nachten sliepen ze in het stro in een boerenschuur, toen men hen wekte met de boodschap, dat de “wacht” er was.

“Moeten we alle drie naar beneden komen?” had een der Vlaamssprekenden gevraagd (omdat ze de z.g. Italiaan, die slechts Frans sprak, liever niet wilden laten komen).

Allen moesten echter komen en ze redden zich er uit.

Zaterdag echter ging het drietal met de pas ongestoord over Bunde en Nieuweschans (het Nederlandse grensplaatsje) naar Winschoten, waar ze zich zelf bij burgemeester Schönfeld aanmeldden.

In Duitsland was hun meegedeeld, dat Nederland Duitsgezind was. De drie Belgen hadden zich daarom voorgenomen naar omstandigheden bij de burgemeester te handelen. Bleek hij werkelijk Duitsgezind te zijn, dan zouden zij “de matroos” blijven spelen met hun Duitse passen en hun valse papieren. Bleek hij neutraal te zijn dan zouden ze hem volledig inlichten en hun ware naam opgeven.

Spoedig waren alle drie het erover eens, dat de burgemeester “neutraal” was en zo ontpopten ze zich als krijgsgevangen Belgische soldaten, uit Soltau ontvlucht.

Sedert de 21^e dezer had het drietal slechts 15 uur ongeveer kunnen slapen; te Winschoten sliepen ze zaterdagavond voor het eerst weer op rozen, dit wil zeggen op het stro der daar gedetacheerde landweermannen.

Het drietal hoopt van Winschoten naar de Belgische consul in Den Haag te kunnen gaan en zich dan weer bij hun wapenbroeders in België te kunnen aansluiten.

De krijgsraad te Trier heeft een Belgische chauffeur, die een door de Duitsers in beslag genomen auto onbruikbaar had gemaakt, tot 10 jaar tuchthuisstraf veroordeeld.

1 oktober 1914

Het Sennelager.

Aan het eind van een artikel over het verblijf der Duitsers te Aarschot, in ons nummer van 27 september overgenomen uit de Nieuwe Gazet, is gerept van 428 mannen, naar Duitsland vervoerd, van wie men niets meer had gehoord.

Heden hebben wij over hen vernomen. Ze bevinden zich alle 428 in het Sennelager te Paderborn. Over dat kamp van gevangenen heeft men ons heden veel verteld, daarbij de verzekering gevend en herhalend, dat het verhaalde juist was en onpartijdig. Ziehier wat wij hebben vernomen.

Het kamp, niet ver van Paderborn gelegen, is een uitgestrekt stuk land, dat in afdelingen verdeeld is door prikkeldraad, langs hoge staken gespannen en dat daarmee is afgesloten. Er lopen gestadig schildwachten langs dit prikkeldraad en er is een sterke wacht aan de uitgang. Er zijn afdelingen voor Engelse soldaten, Franse soldaten, Belgische, en er is er een voor burgergevangenen. Daar zijn de mannen uit Aarschot dus, met anderen.

Ze hebben moeten beginnen met vier dagen in de open lucht te liggen, zonder dek. Het was toen nog warm. Toen het begon te

regenen, is hun dek gegeven en een weinig stro. Daar de regen voortduurde, zijn er tenten van zeildoek gemaakt; eerst kwam de regen daar nog door, doch later kwamen er grotere tenten, waar men tegen het regenwater beveiligd was.

De voeding bestaat uit het volgende: slechte koffie, onze zegsman vergeleek haar met vuil water; een zesde van een commiesbrood, 6 à 7 cm dik, voor heel de dag; om 12 uur lichte soep, met aardappel en kool en enkele stukjes spek erin; en 's avonds weer van dezelfde koffie. Iets te kopen, is streng verboden; de kantines zijn uitsluitend voor de Duitse soldaten. De vriendelijkheid van een landstormman stelde nochtans wel eens in de gelegenheid, iets machtig te worden: kleine broodjes van vijf pfennig en een pot jam voor 80 pfennig.

De mannen in dit kamp doen de hele dag niets en missen lectuur. De 23^e september zijn er echter een aantal naar Essen overgebracht, die daar nu werken in de kolenmijnen.

Ook uit Douai zijn er een 400 mensen en een gedeelte der bewoners van Dendermonde is er ondergebracht, zonder onderscheid van leeftijd of stand; o.a. is er de advocaat Coreman.

In het militaire kamp liggen een elfduizend man, Engelse, Belgische en Franse soldaten, de laatsten voor het merendeel territorialen. De schildwachten zijn inzonderheid gebeten op de Engelsen en dezen worden met de naaste karweitjes belast, onder andere doen zij het werk van paarden voor wagens en karren. Aan de Schotse soldaten is de korte broek ontnomen, welke zij onder het historisch rokje dragen.

Uit de hospitalen in België zijn gevangenen naar het kamp gebracht en ook 39 officieren van gezondheid die in de hospitalen zowel Duitsers als Belgen behandelden. Die waren de 31^e uit Luik

vertrokken. Uit Maubeuge zijn er Franse officieren overgebracht. Worden er van de gekwetsten erger ziek, dan transporteert men hen naar Paderborn. Over de verpleegdienst in het kamp wordt veel geklaagd; er zou zelfs gebrek zijn gebleken aan laudanum en bismut, terwijl meer of minder hevige buikontstekingen vaak voorkomen. Ook zou er een begin van tyfuskoorts in het kamp zijn waargenomen.

Aan Belgen, die in het kamp waren gebracht, na arrestatie in een Duitse stad waar zij werkten, is vergund, daarheen terug te keren, onder verbod, natuurlijk, om zonder vergunning van de politie of van de militaire overheid die stad te verlaten.

Ze moesten dan zelf de reis betalen; die geen geld hadden, konden niet weg.

Voor de naderende winter zijn allen beducht; burgers zowel als gevangenen soldaten, doch vooral de Senegalezen en de Turcos, die thans reeds de ganse dag bibberen van de kou en het vocht, en geen overjas bezittend, rondlopen in een deken.

Zowel over de schildwachten als over de soldaten die voorbij het kamp trekken tot marsen en oefeningen, klaagde onze zegsman. Ze bespotten de gevangenen en maken het teken van keel afsnijden, zelfs bedreigen zij met het geweer. Trouwens, bij het transport, dat zeer lang had geduurd, waarbij men ettelijke stations had aangedaan, waren vrouwen en kinderen volgens hem al even vijandig geweest.

Een treffende uitzondering met de barse majoor, die het bevel heeft over het kamp, vormen de twee luitenants, die er de dagelijkse zorg hebben, een baron van Böselager en nog iemand, die, vol goedheid en zachtheid, doen wat zij kunnen doen om de

gevangenen van dienst te zijn; de genoemde stelt er zelfs de eigen beurs telkens voor beschikbaar.

Elke gevangene wordt vergund, eenmaal een briefkaart te verzenden aan verwanten, doch wellicht komen vele van die kaarten niet aan, althans er zijn gevangenen, die al vier tot zes weken op antwoord wachten.

Kledingstukken worden niet verstrekt; wie niets heeft dan wat hij draagt, kan ook van ondergoed niet verwisselen. De gevangen genomen soldaten worden de uitrustingsstukken afgenomen. Aan een aantal gevangen genomen burgers is het halve hoofd kaal geschoren.

3 oktober 1914

De Duitsers in België.

Maastricht, 2 oktober. De Duitsers beginnen overal gijzelaars te nemen, die dan aansprakelijk gesteld worden voor aanslagen.

In Leuven is de volgende proclamatie aangeplakt: "In de avond van 29 september zijn een spoor van de spoorweg en een telegraaflijn vernield tussen Lovenjoel en Verrijck, waarschijnlijk door inwoners van die streek. Bijgevolg zijn naburige dorpen gestraft en hebben gijzelaars moeten leveren. Om in het vervolg aanslagen te voorkomen zijn, te beginnen van één oktober 1914, nieuwe gijzelaars genomen in alle belangrijke gemeenten gelegen langs de lijn: Duitse grens, Verviers-Luik-Leuven-Brussel-Franse grens. Ter kennis van het publiek wordt gebracht, dat die gijzelaars onverbiddelijk zullen doodgeschoten worden, ingeval de minste poging van die aard zich herhaalt tegen de spoor-, telegraaf- of telefoonlijnen in de nabijheid van die gemeenten.

Leuven, 1 oktober. Op bevel van het generaal-gouvernement te Brussel, de Kommandantur.”

De straf bestond daarin, dat weer vele huizen zijn platgebrand.

4 oktober 1914

Drie Belgische soldaten, die over de grens kwamen, zijn ontwapend en zullen geïnterneerd worden.

5 oktober 1914

Bij geruchte hoor ik, dat gisterenavond de eerste Belgische soldaat over onze grenzen zou zijn gekomen, bij Nispen; en geïnterneerd. Het moet een geniesoldaat zijn, die met een makker op verkenning rondom de Antwerpse stelling was uitgezonden.

Ze waren zo door Duitsers verrast, en deze man had nog net kans gezien zich het leven te redden door naar hier over te komen. Mensen, die hem zouden hebben gezien, zegden: hij was van angst en uitputting volslagen suf.

6 oktober 1914

Lees de volgende proclamatie, die ik u reeds overseinde, en die ik in de straten van Leuven aangeplakt vond, in drie talen en waarvan men mij er op de Kommandantur een gaf:

Bekendmaking.

In de avond van 29 september laatstleden zijn het spoor van de ijzeren weg en de lijn van de telegraaf vernietigd geweest tussen Lovenjoel en Verrijck, waarschijnlijk door inwoners van die streek.

Bijgevolg zijn de naburige dorpen gestraft geweest (vandaar de pas verbrande huizen!) en hebben moeten gijzelaars leveren.

Om in het vervolg die aanslagen te voorkomen, zijn er nieuwe gijzelaars gesteld geworden, te beginnen van 1 oktober 1914 in alle belangrijke gemeenten, gelegen langsheen de lijn der Duitse grens-Verviers-Luik-Leuven-Brussel-Franse grens.

Er wordt ter kennis van het publiek gebracht, dat die gijzelaars onverbiddelijk zullen doodgeschoten worden ingeval de minste poging van die aard zich zou hernemen tegen de lijnen van de ijzeren weg, van de telegraaf of van de telefoon in de nabijheid dier gemeenten.

Leuven, de eerste oktober 1914.

Op bevel van het Generaal Gouvernement te Brussel:

de Kommandantur.

Een feit is het, dat overal gijzelaars genomen zijn, en onder hen bevond zich, naar ik verneem, ook een geneesheer van het Rode Kruis te Leuven, die bezig was zijn gewonden (bijna allen Duitsers) te verplegen. Nieuwe gewonden kwamen, maar geen der doktoren liet zich zien. Waar zijn de dokters? werd gevraagd. Ze kwamen. Wij weigeren te werken als onze collega niet dadelijk in vrijheid wordt gesteld. Dreigementen! maar per slot van rekening werd aan hun wens gevolg gegeven.

Vluchtelingen.

Uit Maastricht meldt men ons:

Hedenmorgen zijn 350 Belgische vluchtelingen naar Veenhuizen vertrokken. De stroom houdt niet op. Er hebben er vannacht ongeveer 100 geslapen in de speelzaal van de Herbenus-school, waar stro gespreid was.

In het interneringskamp.

Een medewerker van ons blad heeft een ambtenaar in Russische buitenlandse dienst gesproken, die bij het uitbreken van de oorlog niet tijdig Duitsland had kunnen verlaten, gearresteerd werd, bijna een maand lang in het gevangenenkamp in Soltau bij Hannover doorbracht en die zich nu tijdelijk te Rotterdam ophoudt.

In het kamp waren 1400 gevangenen, voor het merendeel Belgen uit Leuven, Dendermonde, Lebbeke en andere plaatsen. Er waren ook lieden van andere nationaliteit, onder andere zes Chinezen, uit Brussel, die men voor Japanners had aangezien en gearresteerd.

De Belgen kwamen allen uit plaatsen, welke de Duitsers als franc-tireursplaatsen beschouwden. Of de gevangenen zelf franc-tireurs waren, staat te bezien, omdat de Duitsers de meeste franc-tireurs op staande voet hadden doodgeschoten.

De gevangenen waren voor het merendeel burgers uit de beschaafde stand, advocaten, geneesheren, geestelijken, apothekers. Er waren 23 gebrekkigen onder. Voorts 12 kinderen en enige lieden boven de 70.

De gevangenen waren in drie grote loodsen ondergebracht en slapen op stro. Afscheidingen waren er in de loodsen niet. Na een week kregen degenen, die niet verdacht werden te hebben gefranctireerd, dekens. De Belgen, die in Duitsland waren geboren, of wiens vader in Duitsland was geboren, of die een Duitse vrouw

hadden, hadden bijzondere voorrechten. Zij mochten bijvoorbeeld correspondentie voeren.

Bij het ontbijt en het avondeten werd koffie zonder suiker verstrekt, en wel in kommen, die voor vier personen bestemd waren. Het middagmaal bestond uit soep met varkensvlees erin en groenten.

De gevangenen moesten om 5 uur opstaan en om 7 uur met werken beginnen; om 12 uur was de pauze voor het middageten en om 5 uur was het werk afgelopen.

Het werk was voor de onderscheidene gevangenen zeer verschillend. Sommigen werden als wegwerkers gebruikt, andere werkten met stro, een 25-tal werd gebruikt tot het dragen van militaire bagage. Verscheidene echter, die verdacht werden als francitireurs te zijn opgetreden, werden aan het mest kruien gezet. Wie zich schuldig maakte aan lijntrekken werd met het platte van de bajonet op de hand getikt.

De vijf Belgische geestelijken hadden het aanvankelijk bijzonder hard. Men verdacht hen de raddraaiers te zijn geweest, die het volk tot francitireren hadden aangezet. In de eerste dagen liet men hen in hun geestelijk gewaad in de arena rondlopen; als ze niet snel genoeg liepen, werden ze geslagen. Later echter gaf men hen verlof om de kinderen onderwijs te geven. Ze mochten het Vlaams als onderwijstaal gebruiken, maar Duits was verplicht vak van onderwijs. De ouden van dagen en de gebrekkigen hoefden niet te werken.

Na enige dagen mocht men ook in de kantine worst en brood kopen. Het roken echter, dat aanvankelijk geoorloofd was, werd later verboden. De gevangenen mochten met elkander spreken. De meesten waren zeer verbitterd over het feit dat zij als vreedzame

burgers waren gevangen genomen. Een vertelde, dat hij 's ochtends om 6 uur werd gearresteerd, toen hij er op uit was gegaan om in een plas te vissen. Hij was op pantoffels en had een jockeypet op. Het verzoek om zich nog te gaan verkleeden werd niet ingewilligd.

De bewakers kenden uitsluitend Duits; hun bevelen werden door de gevangenen, die Duits kenden, in het Frans en het Vlaams vertaald. De omstandigheid, dat men elkaar niet verstond en de bewakers in de waan verkeerden, met gevaarlijke franc-tireurs te doen te hebben, werkte misverstand in de hand. Zo had een gevangen werkman, die de gewoonte had, te pruimen en daarbij te spuwen, het ongeluk, over de broek van een bewaker te spuwen, die zulks verklaarde uit het oogmerk, hem te beledigen. Hij moest 7 uur lang geboeid blijven.

Enige Belgen deden een poging tot ontvluchting; ze werden aangehouden en onder strenge bewaking gesteld. Een van hen pleegde zelfmoord.

7 oktober 1914

Opgave van krijgsgevangenen.

De Belgische legatie te 's-Gravenhage meldt:

Volgens artikel 14 van het reglement, regerende de wetten en gebruiken van de landoorlog (annex aan de IVe conventie van Den Haag) moet er van het begin van de oorlog af in elk der oorlogvoerende staten een inlichtingsbureau voor de krijgsgevangenen worden opgericht.

Zulk een bureau is gevestigd aan het departement van oorlog in België en is in werking sedert de eerste dag der vijandelijkheden.

De Belgische regering machtigt de Duitse krijgsgevangenen, heeft ze zelfs uitgenodigd, aan hun familieleden te schrijven. Die brieven zijn ter hand gesteld aan de consuls der Verenigde Staten van Amerika, die zich ermee belast hebben, ze naar hun bestemming te verzenden.

Tot heden heeft er in deze geen wederkerigheid bestaan.

Ook de Spaanse gezant te Berlijn heeft zijn bemiddeling aangeboden, om te bereiken, dat het Duitse gouvernement de namen van de Belgische militaire krijgsgevangenen met aanwijzing van hun woonplaats mededeelt, zodat het de familieleden der krijgsgevangenen mogelijk is brieven tot hen te richten.

Op de voorwaarde van wederkerigheid zal de Belgische regering langs diplomatieke weg aan de Duitse regering doen toekomen de lijst van Duitse krijgsgevangen officieren en onderofficieren met aanwijzing van hun woonplaats.

Roosendaal, 7 oktober. De Belgische geniesoldaat, die uitgeput bij Nispen over onze grens is gekomen en geïnterneerd werd, heeft later onder meer verteld, dat hij behoorde tot een divisie, die in opdracht had kerktorens op te blazen, welke zouden kunnen dienen als richtpunten voor het Duitse belegeringsgeschut. Hij deelde mee, dat zij op deze wijze reeds 12 torens hadden laten springen, toen hij te Lier van zijn afdeling afgedwaald was.

Eindhoven, 7 oktober. Zoveen zijn hier vanuit Valkenswaard drie Belgische infanteristen en een kanonnier binnengebracht. Zij zullen geïnterneerd worden.

Eindhoven, 7 oktober. Hedenmorgen werden hier binnengebracht vier Belgische soldaten, vrijwilligers van het 4^e linieregiment. Zij

waren met ongeveer 16 man van Lanaken uit op patrouille en bij Maaseik op een ongeveer 1200 man sterke Duitse afdeling met artillerie en mitrailleurs gestoten. De patrouille verspreidde zich, na enige schoten te hebben afgevuurd.

Deze vier mannen werden nagezeten door een sterke Duitse patrouille, die ze konden ontlopen. Ze verdwaalden in een bos bij Weert aan onze grens, waar ze ontwapend werden.

Hedenmiddag worden zij doorgezonden naar het interneringskamp.

8 oktober 1914

Van de Brabantse grens.

Eindhoven, 7 oktober. Even na van half acht kwamen hier binnen Belgische militairen, ter sterkte van een officier, luitenant Buysschaet, 5 onderofficieren en 115 manschappen, vrijwilligers van het 4^e regiment. Zij waren vanmorgen om 8 uur uit Kaulille vertrokken met de opdracht om een Duitse troepenmacht, welke in Maaseik gesignaleerd was, te verkennen. Ter hoogte van Demi-Chemin, tussen Lozen en Hamont, kwam het tot een treffen, doch de Duitsers, die behalve over een 1200 man infanterie, ook over vier stukken geschut en 5 mitrailleurs beschikten, dwongen hen terug te trekken, doch niet dan na een hevig gevecht. Zij werden door de Duitsers scherp vervolgd en vechtend trokken zij langzaam in de richting Hamont om daar in de bossen dekking te zoeken en de strijd opnieuw aan te binden. In het bos waren ze aan een moorddadig geschutvuur blootgesteld en moesten verder terug, hun gewonden en doden achterlatend.

De Duitsers rukten nu op Hamont aan: de inwoners van deze plaats waren voor het merendeel reeds naar Nederland gevlucht. De Belgen hadden opnieuw stelling genomen in een meer achterwaarts gelegen bos, niet ver van de Nederlandse grens. Daar verscheen de secretaris van Hamont met de mededeling dat de Duitse commandant Hamont zou laten beschieten indien ze zich niet gevangen gaven. De luitenant besloot toen om Hamont te sparen, doch gaf zich niet aan de Duitsers gevangen, maar trok de Nederlandse grens over, waar zij ontwapend werden. De secretaris keerde terug naar de commandant met de mededeling dat de Belgen de Nederlandse grens over gegaan waren. Hamont is daarop niet gebombardeerd geworden. Morgen worden de Belgen naar het interneringskamp doorgezonden.

Van de Brabantse grens.

Men seint ons uit Bergen-op-Zoom:

Dinsdagavond zijn te Hollands Putte een kapitein, twee onderofficieren en een soldaat, behorende tot een Belgische verkenningpatrouille, die verdwaald was, door Nederlandse soldaten ontwapend. Gistermorgen zijn zij naar Bergen-op-Zoom overgebracht en van daar naar Alkmaar, waar ze zullen worden geïnterneerd.

Hoe de Duitse krijgsgevangenen door de Belgen worden behandeld.

Een bijzondere correspondent uit Antwerpen schrijft ons:

Ook in Nederland moet het allen ter harte gaan, dat de krijgsgevangenen van de oorlogvoerende staten zo goed mogelijk worden behandeld. Krijgsrecht is hard. Maar zijn toepassing moet worden gehouden binnen de grenzen van de krijgsraad. Tegenover

de ontwapende krijgsgevangene of de geboeide burger moet, eenmaal de eisen van het recht voldaan, de wraaklust van de overwinnaar ontwapenen. En vooral deze moet zich onthouden van elk onterend leedvermaak, zo niet brengt hij aan zijn eigen naam en ziel meer schade toe dan aan de vijand.

Deze wet van hoogste menseneer zou van tijd tot tijd over en weer tussen de oorlogvoerenden moeten worden in herinnering gebracht. En de pers- en politieke organen van de neutrale staten bewijzen een grote dienst aan de mensheid, wanneer zij, door een gepaste waarschuwing, ook bij de strijdvoerders de menselijkheid in haar rechten kunnen behouden.

Wat België betreft, daar mag elke vreemdeling gerust komen vernemen, wat met de krijgsgevangenen, gezond of gekwetst, is geschied. Doch ik verkies dit zelf niet te betogen, en de belanghebbende Duitsers zelf aan het woord te laten, zoals zij het doen in de brieven of briefkaarten, welke zij aan hun huisgenoten in het vaderland, zo dikwijls het hen lust, kunnen richten.

Ik laat hier eerst enige uittreksels volgen uit geschrijf van gekwetsten, welke in de Antwerpse hospitalen worden verpleegd:

Over het algemeen zijn allen hier zeer vriendelijk jegens mij, van de geneesheer en de katholieke zuster tot de laatste ziekenverpleger.

De ene dag gaat voorbij gelijk de andere. Gelukkig heb ik van een vriendelijke geestelijke een boekdeel van Schiller gekregen: zo kan ik toch wat lezen.

Getekend Erich Haring
Krijgshospitaal Antwerpen

Ik ben in zeer goede Belgische verpleging en behandeling.

Getekend Karl Hintzmann
Krijgshospitaal Antwerpen

Hier in het hospitaal hebben wij het zeer goed.

Getekend W. Ahrens
Krijgshospitaal Antwerpen

Wij zijn hier in Stuivenberg-gasthuis met vele Duitsers samen en worden op onberispelijke wijze behandeld. Eten en drinken genoeg en geneeskundige verpleging ook goed.

Getekend Paul Lutgens

Ik ben hier in goede verpleging en heb zeer goede kost.

Getekend Georg Sterck

De behandeling is hier zeer goed bij de Belgen. Het is niet, zoals de Duitse dagbladen in de zomer over België geschreven hebben, daar is geen haartje van waar: zulke verpleging als ons de Belgen geven zouden de Duitsers in het geheel niet verbeteren kunnen. Daarbij is het volk hoog ontwikkeld.

Getekend Franz Czauwerski

Ik bevind mij in verpleging van het Rode Kruis met vele landgenoten. Eten en drinken is goed, en ik geloof bij deze verzorging spoedig weer gezond te worden.

Getekend Wilhelm Beecken

Er liggen hier een menigte kameraden. Wij worden uiterst zorgvuldig verpleegd. Allen zijn vriendelijk jegens ons.

Getekend Richard Kustermann

Er zijn hier verscheidene kameraden van mijn compagnie. Ik heb een zeer goede verpleging, een betere zouden wij in Duitsland niet kunnen hebben.

Getekend Peters

Wij worden hier zo goed verpleegd dat men niets beters wensen kan.

Getekend Walter Schumann

De geneeskundige behandeling is zeer goed. Iedere dag worden wij geausculteerd en worden onze wonden met verse doeken verbonden. De geneesheren zijn hier zeer bekwaam. Voedsel krijgen wij in overvloed en alles is uitmuntend.

Getekend Hossbach
Söllingen - Braunschweig.

We worden hier zeer goed verpleegd, we hebben goed voedsel en goede bedden. Daarbij hebben we ook een geneesheer, welke zeer bekwaam en voorzichtig is en waarin wij volkomen vertrouwen hebben.

Getekend Karl Houer
Aergen - Hannover

Ik wilde nog toevoegen dat de dienst van het Rode Kruis van België goed is. De zusters en de lekenverplegers zijn vriendelijke lui.

Getekend Hagebush
Blankenstein aan de Ruhr

Men is altijd vriendelijk jegens ons.

Getekend Gustav von Schultz
Menow bei Fürstenberg
Mecklenburg - Strelitz

De ongekwetste of genezen gevangenen spreken niet anders.

Daar de (gevangen) beambten zich jegens ons zo goed gedragen, als men dat maar van vijanden enigszins verwachten kan, heb ik geen reden tot klagen. Moest ik later eens teruggekomen, dan zal ik dit ook bij de bevoegde besturen doen uitschijnen.

Getekend Oberleutnant Hillmann

Met mij gaat het goed en men is zeer vriendelijk jegens ons.

Getekend Leutnant Gustav von Schultz

Wij zijn hier (Antwerpen, gevangenis), met acht heren samen en mogen elke voor- en namiddag drie uur samenkomen. 's Namiddags spelen we een goed partijtje "skat"

Getekend Erich von Ulrici
Wiesbaden

Waar de andere gevangenen zijn ondergebracht, weet ik niet; maar de behandeling der gevangenen zal elders ongetwijfeld goed zijn zoals hier.

Getekend commandant Otto Menne

Nu moge men daarbij in acht nemen dat de meesten dezer krijgsgevangenen in handen van de Belgen zijn gevallen te Aarschot, waar zij op het ogenblik der omsingeling nog een paar honderd burgers opgesloten hielden in de kerk.

Ik kan er uit eigen ervaring aan toevoegen dat de Duitse gevangen soldaten niet minder welwillend ook in de andere plaatsen van België werden behandeld. Ik heb ze bezocht in het hospitaal en in de kazerne te Brugge, in de loop van augustus, sedertdien zijn zij naar Engeland overgebracht. Toen ik het hospitaal binnentrad, was daar juist baron Ruzette, senator en gewezen gouverneur van West-Vlaanderen, die de gekwetsten een bezoek kwam brengen. De voorname man sprak de Duitse gekwetsten, ze waren het allen op lichte wijze, op de meest vriendelijke wijze aan, informeerde bij elk naar hun familie en of zij niets te kort hadden en wist ze allen met gepaste woorden op te beuren. Ook bij de gevangenen werd alles in het werk gesteld om hun lot te veraangename.

Bij de commandant van de bewakingsdienst lag wel een heel stel van Duitse boeken en speelkaarten, welke waren toegezonden door mevrouw E. Vandervelde, welke een paar dagen tevoren met haar echtgenoot, minister van staat en leider der sociaal-democraten in België zich was komen vergewissen of het de krijgsgevangenen aan niets ontbrak.

Het mag gezegd worden, dat België zijn onnoemelijk lijden niet aan mishandelingen op de Duitse slachtoffers van de oorlog tracht te wreken. Lijden baart medelijden, wanneer de ziel gezond is. Ik mag alleen de wens uitdrukken dat deze bewijsstukken ook onder de ogen van Duitse lezers mogen komen, en, door hen, een leniging mogen brengen in het hart- en lichaamslijden, dat zoveel fijnzinnige, voorname mannen en weerloze Belgische vrouwen en

kinderen, door een gruwelijk misverstand misschien op vreemde grond te verduren hebben.

Aan de Limburgse grens.

Maastricht, 8 oktober. Ik verneem daar juist, dat hedennacht in het gesticht Calvariënberg is gebracht het lijk van de heer de Catarat, burgemeester van Lanaken, overleden te Hamont ten gevolge van een buikschot. De hem vergezellende militairen hebben zich aan de grens aan onze soldaten overgegeven. Het lijk is door doctor Broc gehaald. 150 Belgische soldaten zijn geïnterneerd.

9 oktober 1914

In de Koninklijke Militaire Academie te Breda zijn gisteravond Belgische soldaten aangekomen, die op Hollands grondgebied geraakt waren, toen zij uit de stelling Antwerpen een verkenningstocht gedaan hadden. Ze worden geïnterneerd en zullen heden naar Gaasterland gebracht worden.

Te Eindhoven zijn gisteravond twee Belgische infanteristen gekomen, onder wie een sergeant, beiden van het 4^e regiment infanterie, deel uitmakend van de bezetting van de Belgische kruitfabriek de Kaulille (nu in handen van de Duitsers). Ze waren van hun troep afgeraakt en verdwaalden over onze grens, waar zij ontwapend werden.

Er zijn gisteren in Budel 120 Belgische vrijwilligers in uniform geïnterneerd.

Van de Zeeuwse grens.

Gistermiddag zijn te Bath 24 gewonde Belgische soldaten door de bemanning van Hr. Ms. Brinlo geïnterneerd. Ze zijn te Bath aan de wal gebracht en tijdelijk in het R.K. klooster opgenomen.

Roosendaal, 9 oktober. Er is heden een geheel Belgisch bataljon over de grens gekomen bij Putte en geïnterneerd.

10 oktober 1914

Men meldde ons gisteravond uit Roosendaal:

Ik heb hedenavond een gesprek gehad met één der bij Putte geïnterneerde Belgische soldaten. Ze behoren tot het 14e regiment infanterie en hadden hedenmorgen gevochten ten noorden van Antwerpen. Door hevig geschutvuur konden zij het Belgische leger niet meer bereiken en vluchtten over de grens. Onder hen waren enige licht gekwetsten.

Gisteren zijn per stoomboot naar Walcheren vervoerd twee Belgische officieren en 120 minderen, jonge en oudere soldaten van de infanterie, artillerie en lansiers, die aan Clinge (aan de spoorlijn van Sint Niklaas in België naar Terneuzen, gelegen even bezuiden Hulst) over de grens waren gekomen. Ze waren op weg naar Gent, hadden 's nachts in een schuur geslapen en vergisten zich op hun verdere tocht in de weg.

In Bergen op Zoom zijn hedenavond 35 Belgische gekwetste soldaten in het hospitaal opgenomen.

Bij Putte zijn 520 Belgische kanonnières geïnterneerd.

Vlissingen, 9 oktober. In de vooravond zijn 36 Belgen geïnterneerd en 26 gewonden aangevoerd, 2000 mensen zijn bij Bath geïnterneerd door marinetroepen, maar nog niet ontscheept.

Om 11 uur vannacht zijn nog twee boten met Belgen geïnterneerd. Volgens vluchtelingen is er niet één man meer in Antwerpen.

Er zijn vanmiddag te Clinge nog 50 Belgische soldaten over de grens gekomen.

Terneuzen, 9 oktober. Belgische en Engelse militairen komen bij honderden de grens over.

Aan de Zeeuwse grens.

Roosendaal, 10 oktober. Bij Clinge (Zeeuws Vlaanderen) zijn 2000 Engelse soldaten onder bevel van majoor Henderson over onze grens gekomen en geïnterneerd. Ze waren afgesneden van de rest van de Engelse troepen.

Terneuzen, 10 oktober. Gisteravond kwamen honderden Belgische en Engelse militairen over de Zeeuws-Vlaamse grens. Zij worden hierheen gebracht. Twee provinciale boten zullen hen morgen reeds afvoeren.

Ook werden hier per mailboot gisterenavond 32 betrekkelijk zwaar gewonde Belgen aangebracht, die in de ambulances zijn opgenomen.

Gisterenavond waren de Duitsers reeds te Moerbeke. De hele bevolking van Zelzate was over de grens naar Sas van Gent gevlucht.

Er heerst hier grote drukte in verband met de over de grens komende militairen. Onder de Engelsen bevindt zich ook een generaal.

Sas van Gent, 10 oktober. De Duitsers hebben Moerbeke bezet, na de suikerfabriek te hebben gebombardeerd. Gisteren namiddag

werd door de Belgen en Duitsers gevochten bij Zeveneken en Lochristi, welke plaatsen tussen Gent en Lokeren zijn gelegen.

Het Belgische veldleger was, voor de Duitsers te Moerbeke kwamen, deze plaats reeds grotendeels voorbij getrokken.

De overige groepen soldaten werden geïnterneerd, onder andere te Hulst, Sluiskil en Sas van Gent. Te Sluiskil zijn 200, te Sas van Gent 50 Belgische soldaten, waaronder een officier, geïnterneerd.

In de nabijheid der Nederlandse grens heeft een schermutseling plaats gehad. Ongeveer 500 Belgen en enige Engelse soldaten zijn hier geïnterneerd. Allen zagen er zeer vermoeid uit en er waren enige gewonden.

Rilland Bath (Zuid-Beveland), 10 oktober. Van de 36 gewonden geïnterneerde Belgische soldaten is het merendeel der zwaar gekwetsten naar Middelburg, de overigen naar Bergen op Zoom vervoerd.

Aan de Brabantse grens.

Roosendaal, 10 oktober. Hier is ook een trein met Franse geïnterneerden, uit Antwerpen afkomstig, aangekomen.

Roosendaal, 10 oktober. In de afgelopen nacht zijn hier weer enige gekwetste Belgische soldaten binnengebracht.

Bij Putte zijn gisteravond ongeveer 500 Belgische kanonnières over de grens gekomen; zij zijn per trein naar om vervoerd waar zij hedenmorgen 4 uur zijn aangekomen. Onder hen zijn 20 gewonden. Ze zijn in de kazerne te Assen ondergebracht.

Bergen op Zoom, 10 oktober. 2000 Belgische militairen zijn hier geïnterneerd en zullen zo spoedig mogelijk worden doorgezonden. Het zijn de bezettingen van de forten Wilrijk, Stabroek, Kapellen en Ertbrand.

Eindhoven, 10 oktober. Vanmorgen werden hier vijf Belgische infanteristen binnengebracht. Ze kwamen van Lanaken en hadden van zondag af steeds rondgezworven in de Belgische Kempen. Ze worden doorgezonden naar het interneringskamp.

De Middelburg zijn gisteravond nog 33 gewonden, in hoofdzaak uit Antwerpse hospitalen, aangekomen.

Geïnterneerden.

Ongeveer 700 Belgische soldaten en enige officieren zijn vandaag per trein naar Heerenveen gegaan, om naar Gaasterland te worden gebracht.

11 oktober 1914

Interneringsdepots.

De gepensioneerde kapitein luitenant ter zee Ternaat te Hilversum is benoemd tot commandant van het nieuwe interneringsdepot te Leeuwarden en is gisteren daarheen vertrokken.

Gisteravond is een grote trein uit Vlissingen met Belgische en Engelse soldaten Utrecht voorbijgekomen. De manschappen zouden naar Amersfoort en Kampen worden vervoerd. Enkele gewonden bevonden zich onder hen.

Roosendaal, 10 oktober. Uit de portieren van een trein met 1000 geïnterneerde Belgische, Franse en Engelse soldaten uit de forten

om Antwerpen vertellen zij, dat de bezetting al de nog ongeschonden forten heeft opgeblazen. De Duitse troepen omsingelen de hele stad en achtervolgen het leger over de Schelde in de richting van Oostende.

Terneuzen, 10 oktober. Van een geregeld treinverkeer is hier geen sprake. De trein uit de richting Hulst rijdt aanhoudend voor het aanbrengen van over de grens gekomen militairen. Zoveen deelden Belgische militairen mee, dat ook een afdeling Duitsers geïnterneerd is, die zonder dat zij daarvan op de hoogte waren over de grens waren geraakt bij het achtervolgen van de Belgen en de Engelsen. De boten der provincie varen ook voortdurend af en aan, om de geïnterneerden over de Schelde te voeren. Het gewoon passagiersverkeer kan daardoor niet plaats hebben en ook is er geen gelegenheid om de stroom vluchtelingen verder te brengen. In de grensplaatsen is alles vol en, al is het te bejammeren, velen moeten in de open lucht blijven, niettegenstaande het onmogelijk wordt beproefd voor het vinden van een onderdak.

Bij het hier doortrekken van de geïnterneerde militairen, dat natuurlijk algemene belangstelling trekt, beijveren zich vele ingezetenen de mannen van verversingen en versnaperingen te voorzien. De verwachting wordt uitgesproken dat de Duitsers thans in de richting van Gent zullen trekken.

Terneuzen, 10 oktober. Nader verneem ik dat er ook 48 uhlanen over de grens zijn gekomen en geïnterneerd. De Belgen schatten dat er een 20.000 van hen door de Duitsers zijn gevangen gemaakt.

Alvorens uit hun stellingen te trekken, is alles wat de vijand zou kunnen dienen onbruikbaar gemaakt.

Koewacht, 10 oktober. De stroom van vluchtelingen houdt aan. Op Belgisch grondgebied ligt een afdeling Belgische soldaten door de Duitsers ingesloten. Velen laten zich interneren; de meesten schreien als kinderen als ze hun wapens afgeven.

Aan de Zeeuwse grens.

Vlissingen, 10 oktober. Vele honderden Belgische militairen zijn te Vlissingen reeds aangekomen en nog duizenden zullen daar aankomen. Ze worden met extra treinen naar de kampen vervoerd.

We hebben verschillende militairen gesproken, die ons mededeelden dat zij verplicht waren over de Hollandse grens te vluchten, omdat zij door de Duitsers achtervolgd werden. Zij wilden liever geïnterneerd dan krijgsgevangen gemaakt worden.

Gewonde Belgen.

In het militaire hospitaal te Middelburg worden thans de volgende gewonde Belgische soldaten verpleegd:

“Victor van Crombrugge, Jules Bernard, Emile Eyland, Joseph Ghuesquier, Marc Samain, Hendrik Michielsen, Aug. van Herk, Edmond de Horne, Servais Prévot, Henri Guissart, Louis Deanscutter, El. de Smecht, George Bervoets, Charles Paquot, Maurice Demet, Charles Haydon, Gillade Clément, Constant Borremans, Antoine Apotekers, Edouard Suys, Gu. Helaers, Pierre Léonard Soenen, Pierre van Geirt, Frans Dresselaerts, Gustave v. Vanhoucke, Charles van de Winckel, Joseph Larein.

In het Verpleeghuis worden verpleegd:

Lieutenant Boulanger, Sous-Lieutenant Habarn, Sous-Lieutenant Van Decoppele, Sous-Lieutenant Kort.

Die uit het Gasthuis hopen we later op de geven.

Aan de Zeeuwse grens.

Koewacht, (Zeeuws Vlaanderen), 10 oktober.

Heden zijn weer een paar honderd Belgische militairen geïnterneerd, waaronder enkele gekwetsten, die met de automobiel naar Hulst vervoerd zijn.

Koewacht, 11 oktober. Gisteravond zijn de Belgische militairen aan de grens door de Duitse mitrailleurs beschoten. De Belgen, van alle zijden ingesloten, vluchtten in troepen over de Nederlandse grens, waar ze geïnterneerd en naar Axel gezonden worden. De gekwetsten gingen per auto naar Hulst.

Vannacht is Stekene beschoten. Er kwamen weer troepen Belgische soldaten met munitie en automobielen over de grens. Het gehele dorp ligt vol geweren, munitie, dekens, enzovoort.

Hulst, 11 oktober. Hulst is thans letterlijk overstromd met Belgische militairen en vluchtelingen uit Antwerpen en omstreken.

Het getal vluchtelingen bedraagt ongeveer 10.000, het getal geïnterneerden werd door een Belgisch officier geschat op 26.000. Hieronder zijn vier generaals en zeven kolonels. Ik deel dit onder voorbehoud mee.

Hedennacht en vanmorgen zijn te Assen 1000 Belgische soldaten, onder wie vele gewonden, aangekomen en naar de kazerne gebracht.

12 oktober 1914

Geïnterneerden.

Gisterenavond geleet het in Dordrecht waar koninginbezoek. Heel de stad was uitgelopen en stond keurig in haag geschaard van het station tot in het midden der stad langs de weg. De orde werd uitstekend gehandhaafd door militairen en politie. Deze grote belangstelling gold 2000 à 3000 Belgische geïnterneerden, die, na te Dordrecht gevoed te zijn, per trein naar het noorden vervoerd werden. De omstaanders kwamen werkelijk onder de indruk van het schouwspel. De gedeeltelijk blijkbaar zeer vermoeide troepen, waaronder enkele lichtgewonden, werkten blijkbaar op het gevoel van de menigte.

De Belgen riepen: Leve de Hollanders, Vive La Hollande. Er was een ogenblik van humor, toen een Belg van een kalm ogenblik gebruik maakte door "Weg met de oorlog" te roepen. Hij werd hartelijk toegejuicht.

Terwijl op het stationsplein gewacht werd, informeerden verschillende Belgische toeschouwers naar bloedverwanten. Het was werkelijk indrukwekkend te zien, hoe zij trachtten iets van hun echtgenoot, vader of broer te weten te komen, maar de pogingen waren meestal vergeefs, want voor het merendeel waren dit troepen uit de forten van Antwerpen. Een ooggetuige verzekerde, dat er een bepaald verschil was tussen de belangstelling gisteren voor de Belgen en zaterdag voor de geïnterneerde Engelsen, die op dezelfde wijze naar het station geleid werden.

Dat verschil was geheel in overeenstemming met de aard van het volk. De Engelsen gedroegen zich veel kalmer, minder opgewonden dan de Belgen en het gevolg was, dat ook de belangstelling een kalmer karakter droeg, hoewel blijkbaar even goed gemeend. Vele

sigaren en sigaretten werden dankbaar onderweg aangenomen, en uit alles bleek werkelijke deelneming aan belangstelling van de Dordtenaren. In het hotel Ponsen waren negen Engelse officieren, die indruk maakten door hun keurige kaki uniformen. De Engelse consul was bij hen, en zij schenen uiterst tevreden over de vriendelijke behandeling, die hun in Holland ten deel viel. Zij deelden mee, dat slechts een 7000 man in Antwerpen getrokken zouden zijn en het slechts aan 700 gelukt is, veilig uit Antwerpen weg te komen. De overigen zijn vermist, velen van hen intussen geïnterneerd.

Ook wisten zij mee te delen dat de verliezen van de Duitsers bij het overtrekken van de Nete ontzaglijk waren geweest. Ze moesten, om zo maar te zeggen, over de lijken het riviertje overtrekken.

Van de Zeeuwse grens.

Terneuzen, 11 oktober. De doorvoer van geïnterneerden houdt nog aan. In de aanvoer komt kentering. Naar schatting zijn er nu wel meer dan 15.000 doorgelopen. Van bakkers en winkeliers is grote inspanning gevorderd om te voorzien in behoefte aan eetwaren. Daar tijdelijke nood dreigt wordt vanuit Rotterdam een voorraad eetwaren door de autoriteiten aangevoerd. Aan de grenzen is het nu een stapelplaats van grote massa's geweren en ander oorlogstuig. In de ambulances zijn heden nog verschillende gewonden aangebracht.

Vlissingen, 11 oktober. De hele dag door vervoeren de boten van de provinciale stoombootdienst op de Westerschelde de duizenden geïnterneerde Belgische soldaten, men spreekt van 20 tot 25.000, van Terneuzen naar hier en herhaaldelijk vertrekken treinen naar het interneringskamp. Maar dit neemt niet weg dat ook steeds

honderden hier en in de omgeving van het station rondlopen, etend en drinkend, hun verhalen doende onder een graag gehoor van landgenoten en ook van duizenden Vlissingers en Middelburgers en andere bewoners van Walcheren, die in de omgeving van het station de ongekende drukte komen bijwonen. Voor het merendeel zien de soldaten er goed uit. Hun kleding zit onder het stof, maar laat overigens niet te wensen; hun schoeisel is uitstekend. Velen dragen hun dekens nog mee. Men ziet er van alle korpsen, artillerie en infanterie het meest. Ook komen er weer veel officieren en enkele hoofdofficieren mee. Het aantal aankomende vluchtelingen is niet zo groot als gisteren, daar de provinciale boten uitsluitend voor troepenvervoer worden gebruikt, maar voor de komende dagen worden weer ontelbaar velen verwacht: nu ook in Oost- en West-Vlaanderen de Duitsers in aantocht zijn en men na een paar maanden van rust zich ook daar op de vlucht voorbereidt. Er komen er reeds verscheidene van daar naar hier over.

In de gang van het station zagen wij drie mannen in burgerkleding aan elkaar geboeid; ze hadden lijken beroofd.

Veel gewonden werden heden niet aangebracht. Met hele karavanen worden de vluchtelingen naar Middelburg doorgezonden, daar hier alle gebouwen overvol zijn. Ouderen blijven overnachten op de grote rijnschepen die hen aanvoerden. Wel worden er met iedere trein vluchtelingen meegezonden voor Holland, maar andere treinen voeren uit Roosendaal, Bergen op Zoom enzovoort weer nieuwe honderdtallen aan. Eenieder beijvert zich om het de soldaten en vluchtelingen aan niets te doen ontbreken.

Oostburg, 11 oktober. Een gedeelte der ambulance van het 7^e linieregiment, dat de grenzen van Zeeuws Vlaanderen is

overgetrokken, is hier heden doorgekomen in de richting Brugge. De gewonden zijn met de tram doorgevoerd.

Onder Sint Kruis zijn Engelse soldaten aangekomen en aangehouden om geïnterneerd te worden. Duizenden vluchtelingen worden te Breskens en Sluis aangevoerd.

Hulst, 11 oktober. Hulst is thans letterlijk overstroomd met Belgische militairen en vluchtelingen uit Antwerpen en omstreken.

Hulst, 11 oktober. Hulst is thans letterlijk overstroomd met Belgische militairen en vluchtelingen uit Antwerpen en omstreken.

Dagenlang heeft de stroom van vluchtelingen aangehouden en gisteren en eergisteren arriveerden steeds nieuwe geïnterneerde Belgische manschappen. De spoor- en tramlijnen, waarmee men van Hulst naar het noorden kan komen, konden natuurlijk zo'n massa niet binnen een enkele dag vervoeren. De geïnterneerden gingen per trein naar Terneuzen, vandaar per boot naar Vlissingen, vanwaar ze verder vervoerd werden. Heel de dag reden de overvolle treinen van Terneuzen. De geïnterneerden, waaronder een duizendtal Engelsen, en de vluchtelingen werden geborgen in personenwagens. Daar vormde elke familie haar eigen kringetje en onder de geïnterneerde soldaten waren er enkele, die daar onder de vluchtelingen de hunnen hadden teruggevonden. Met blijde ogen zaten ze dan zwijgend van diepe ontroering te midden van hun familie als in een cafeetje van een onbekend stadje. Over het algemeen waren de geïnterneerde militairen tevreden nu eindelijk veilig te zijn, maar toch ook velen uitten hun wanhoop om de geleden nederlaag. Een officier, die vertelde van zijn ervaringen, barstte onder het vertellen in snikken uit om zijn vernietigd vertrouwen, zijn regiment en zijn verwoeste vaderland. Een majoor

van het Belgische leger heeft even na zijn aankomst in ons land zelfmoord gepleegd en is te Hulst begraven.

Het aantal vluchtelingen bedraagt ongeveer 10.000, het getal geïnterneerden werd door een Belgisch officier geschat op 26.000. Hieronder zijn vier generaals en zeven kolonels. Ik deel dit onder voorbehoud mee.

Geïnterneerden.

Behalve enkele treinen met Belgische vluchtelingen, is vanmorgen aan het station van de Hollandsche IJzeren Spoorweg, nadat nog een paar treinen met uitgewekenen waren aangekomen die op de gewone liefderijke wijze van spijs en drank werden voorzien, waarna ze weer vertrokken, even voor half zeven een trein met Belgische soldaten aangekomen. Medegedeeld was, dat de manschappen behoefte hadden aan eten en drinken, voor het steuncomité voor vluchtelingen een reden om het nodige in gereedheid te brengen.

Een heel lange trein stoomde daarna het station binnen. Een flinke bezending tarwebrood met melk, hen verstrekt, was in een minimum van tijd verdwenen. Aanvankelijk schenen de mannen bestemd te zijn om verder te reizen, doch twee onderofficieren van het 19^e regiment infanterie, die aanwezig waren om hen naar Ockenburg bij Loosduinen te geleiden, hadden blijkbaar andere orders dan de treinchef. Bonter chaos heeft het perron van de Hollandse Spoor wel nimmer te aanschouwen gegeven.

Er waren militairen van alle wapens, gekleed in hun veldkledij, waarin ze weken achtereen gevochten hadden. De hele troep bestond uit flinke kerels van oudere lichten. Sommigen met een burgerpet, enkelen gekleed in een schamel burgerpakje, daar hun

uniform niet meer toonbaar was, toen ze over de grenzen gevlucht waren. Met 40.000 man zaten we in een driehoek door de Duitsers opgesloten, vertelde ons een kranige artillerist, en allen zijn we over de Hollandse grens gevlucht. Wij konden het niet meer houden, we zouden allen in de pan gehakt zijn, besloot hij. Zonder uitzondering waren allen blij in Holland te zijn, waar het heel goed is, dat hadden velen al gehoord. Enkelen hunner informeerden, of er ook Belgische of Franse kranten te verkrijgen waren, maar hierin moest men hen teleurstellen.

Nadat de beide onderofficieren de troep, bestaande uit 1600 man, onder wie enige onderofficieren, doch geen officieren, op het Stationsplein hadden opgesteld, werd langs Parallelweg en Paul Klugerlaan naar Ockenburg bij Loosduinen gemarcheerd, waar ze in een tentenkamp werden geïnterneerd.

De bonte stoet had op haar mars zeer veel bekijks.

Van de Brabantse grens.

Roosendaal, 12 oktober. Er zijn gisteren onder meer twee Belgische generaals geïnterneerd, van wie er één gewond was. Verscheidene soldaten in burgerkleding meldden zich, om geïnterneerd te worden, wat natuurlijk niet gebeurt. Ze zijn zonder geld en trachten op deze wijze de kost te krijgen.

Roosendaal, 11 oktober. Vanmorgen werden voor het bordes van het mooie, oude stadhuis 14 grote potten neergezet. Er werd cokes uitgestort. Er kwamen wagens met hakhout en zo op het plein werden er vuren van gestookt, waar Belgische vrouwen nu de enorme kookketels op hadden staan en lustig roerden tot zij "mals" zouden zijn. Dat gloeide en rookte, dat begon te stomen en de geur verlokte duizenden, die rondom de markt stonden te hongeren,

door huzaren op een afstand gehouden. Daarachter een lange wal van auto's, vele met de Rode Kruisvlag, om overal hun dienst te doen. Officieren van gezondheid en enige dokters uit verschillende delen van het land hadden zich gemeld en togen erop uit.

Ook dokter Bierens de Haan was in opdracht van het hoofdbestuur van het Rode Kruis de toestand hier komen verkennen. En omdat hij een vijftigtal meest lichtgewonde Belgische soldaten in de hospitalen te Roosendaal uitstekend verpleegd had gevonden, stelde ook hij zijn organiserend talent tijdelijk in dienst van de hulpverlening aan de Belgen.

Geïnterneerden.

Men meldt ons uit Vlissingen:

Hedenmorgen kwamen nog voortdurend honderden en honderden Belgische geïnterneerden aan: zij worden onmiddellijk onder militaire bewaking gesteld en allen van eten voorzien. Op het station staan de Belgen in eindeloze rijen opgesteld, om met extra treinen van enorme lengte van hier naar de verschillende kampen te worden vervoerd.

Heden worden hier ook enkele geïnterneerde Duitse uhlanen verwacht, die natuurlijk streng van hun Belgische wapenbroeders worden gescheiden.

Ook hedennacht hebben voortdurend extra treinen de Belgische geïnterneerden vervoerd.

In het geheel zijn hier thans ruim 130 gewonden in verschillende inrichtingen opgenomen.

Te Heerenveen zijn gistermiddag ruim 400 Belgische soldaten aangekomen, die per extra trams naar het interneringskamp in Gaasterland vervoerd worden. De militairen zagen er over het geheel opgewekt uit.

Gesprekken met Belgisch geïnterneerden in Amersfoort.

Men schrijft ons:

Zaterdagavond zijn te Amersfoort de eerste Belgische militairen aangekomen. Treinen vol met Belgen en Engelsen zijn naar het noorden voorbij gestoven. Zondagmorgen om een uur of elf kwamen er weer een twintig Belgen, geëscorteerd door onze soldaten, binnen. Het waren vestingartilleristen met hun brede rode strepen op de broek, meest zwaar bebaarde mannen, sommigen met wijde Franse mantels. Anderen weer droegen gewone broeken of een burgerjas of pet. In de grote kazernes waren reeds tal van Belgen, meest uit de Antwerpse forten: pontonniers, vestingartilleristen, zogenaamde "artillerie de place", en infanterie met hun lichtgrijze broeken en kleine kalotjes op; men zag slechts enkele gidsen en jagers. Ook zijn er verschillende officieren.

Over de Engelse hulp was men niet bijster te spreken, sommige soldaten die ik sprak, het waren mannen van het 2^e regiment vesting, die in de binnenste fortenlinie gelegen hadden, hadden helemaal geen Engelsen gezien, ook waren ze niet aangevallen. Nadat ze alles opgeblazen hadden, waren ze op Kieldrecht teruggetrokken, waar ze door Duitse mitrailleurs op Hollands gebied gedwongen werd.

Ze zijn allen vol bewondering over de Duitse artillerie, die veel verder schoot dan de hunne.

Anderen hadden Engelsen op hun forten gehad, deze troepen waren echter donderdagavond om elf uur reeds weggetrokken terwijl, volgens onze zegsman, de Belgen de aftocht moesten dekken en de volgende ochtend om half vijf in allerijl weggingen: de weg naar Oostende was hun intussen afgesneden.

Ze troostten zich met de gedachte, dat als de Engelsen eerder en in groter getale gekomen waren, alles nog niet verloren zou zijn, nu was er voor België geen "avance" meer te behalen. Midden in ons gesprek schalde plots een Belgische "clairon" het allen verzamelen, voor de eerste maal sinds weken zouden deze mannen rustig hun portie eten naar binnen werken. Wat mag er wel in de harten van deze militairen, allen oude lichten, omgegaan zijn toen ze hier zaten ver van vrouw en kind, die misschien ook reeds in het aloude gastvrije Nederland waren.

Velen in de forten hadden, zo althans deelden Belgische militairen ons mee, in dagen niets dan droog brood gehad. Er liepen hier soldaten rond met twee, drie verschillende regimentsnummers op hun uitrusting. Hier te Amersfoort echter bevonden de mensen zich weer best, ze lachten glunder en kwamen zichtbaar van hun vermoeienissen bij.

Ze lagen in het gras met lange houten pijpen of voerden gesprekken met het publiek, dat zich in grote getale voor de kazerne verdrongen, en waren de tijdsomstandigheden niet zo treurig, zo zou men zich kunnen verheugen over de verbroedering van Noord en Zuid.

Tal van mensen kwamen met sigaren en andere versnaperingen aandragen, die dankbaar aangenomen werden.

Later sprak ik een paar mannen van het 25^e regiment infanterie. Ze waren de hele oorlog in het veld geweest, altijd in de voorste linie, bij Aalst en Dendermonde, aan de Nete en bij Kontich. Tweemaal was hun regiment aangevuld, toen waren er geen mannen meer, ze vielen als ratten.

En wilde wel gleuven meneer, we hebben in geen drie weken een schot gelost, in geen drie weken de vijand onder schot gehad en toch werd er voortdurend slag geleverd en teruggetrokken onder grote verliezen. Eenparig waren ze het erover eens, dat de Duitse infanterie niet bijzonder goed schoot, steeds het geweer op de heup, maar de Duitse artillerie ..., met haar altijd rakende granaatkartetsen, die tweemaal ontploften en een 300 kogeltjes verspreidden. De laatste nacht dat zij in België waren zijn ze driemaal door het Duitse geschut verjaagd, maar dit alles was nog niets bij de 42 cm kanonnen. Wanneer de 700 pond zware projectielen over de hoofden suisden, dan sloegen de mannen door de luchtdruk tegen de grond, sjako's en alles wat niet vast was ging af. Het was alsof een sneltrein passeerde ...

Daar gaan een paar gidsen met hun vuurrode broeken voorbij en ginds een aantal jagers, sommigen met vilthoeden en garibaldi's, andere weer met hoge groene militaire mutsen, met geel afgezet, les pauvres petits chasseurs, en overal, waar ik naar de gidsen vroeg, hoorde ik dat van dit korps bijna niets meer over was, "zij hebben zich geofferd voor Frankrijk en Engeland", en zegde toen een vestingartillerist, de Engelsen waren bij ons ook, maar ze kwamen te laat. Hun zwaar scheepsgeschut kon niet eens opgesteld worden en ons 20 cm geschut, we lagen in fort twee, was op hun betonnen voetstukken naar buiten opgesteld, terwijl "den Duuts", die fort drie genomen had, ons in de flank aanviel. En almaar hoort men hetzelfde over de Duitse artillerie en de tauben, één der

weinige overgeblevenen van het 25e regiment vertelde mij: we konden de Duitse vliegmachines vaak niet van de onze onderscheiden, we lagen vlakbij Dendermonde in gedekte stelling, er vloog een vliegmachine over ons en een poosje later regende het Duitse granaten op ons, de Duitsers stonden in loopgraven en als ze terugtrokken en wij van hun eigen loopgraven gebruik maakten, vloegen deze in de lucht, ze waren ondermijnd; zo zag ik honderden van de onzen vallen. Toen mengde zich een geniesoldaat in het gesprek. Ook hij had aan de Nete gestaan bij de bruggen, vlak achter de Belgische troepen, om de terugtocht te dekken. En het regende, zo zegde hij, bij ons ook kogels en granaten. Nooit zal ik dit vergeten zo oud als ik word. We hadden om de forten ook versperringen gemaakt, zo bijvoorbeeld prikkeldraad met elektrische stroom erdoor, maar de Duitsers knipten dit met geïsoleerd blijvende scharen door.

Allen, die ik sprak, hadden de laatste tijd geen nachtrust genoten en slechts nu en dan een hap droog brood gehad. En het ergste waren al die vrouwen en kinderen, die schreiend met de Belgen terugtrokken. Zo vertelde mij iemand van een man, die in zijn kruiwagen zijn pas bevallen vrouw met kindje wegreed. Waarheen?

Bij Koewacht en Sas van Gent hadden de meeste van de soldaten, die ik sprak, de Nederlandse grens overschreden, waar ze door onze militairen geïnterneerd werden en vrijdagavond, zo zegde een van hen, genoten we voor het eerst sinds lange tijd een enkele nacht rust in het station Vlissingen. Zaterdagmorgen gingen we naar Amersfoort, waar we 's avonds om elf uur na een reis van twaalf uur aankwamen. Nu zijn we gelukkig ons hoofd te kunnen neerleggen. Uit aller mond sprak de dankbaarheid voor de in Nederland ondervonden gastvrijheid. Van bedreven wreedheden hoorde ik

gelukkig weinig. Er wordt veel overdreven, zegde mij een Belgisch militair.

Het is nu drie maanden geleden dat ik de kleurig bonte gidsen en de groene jagertjes, trots op hun uniform, door Brussel zag flaneren, dat ik langs de grote kazernes in Kontich en door de forten vier en vijf kwam. Wie had toen kunnen denken dat ik deze soldaten afgemat en vermoeid in Amersfoortse kazernes zou weerzien!

13 oktober 1914

Geïnterneerden.

Te Dordrecht zijn gisteren weer ongeveer 600 Belgische soldaten aangekomen: na in het lokaal Van Dongen gevoed te zijn, zijn zij per trein naar een interneringskamp vertrokken.

Gisteravond zijn te 's Hertogenbosch een paar 1000 Belgische geïnterneerde militairen aangekomen, die in de kazernes en de militaire rijloods zijn ondergebracht.

Rotterdam. Geïnterneerde Belgische soldaten.

Majoor Wilkens, de leider van het Rode Kruis alhier, heeft zondag telegrafisch bericht van het hoofdcomité van het Rode Kruis ontvangen, dat 25 gewonde geïnterneerde Belgische soldaten door de militaire autoriteit van Terneuzen aan het Rode Kruis alhier waren overgedragen, ter opneming in een ziekeninrichting.

De sleepboot Fram, kapitein H. van der Zalm, vertrok zondag de half twaalf met dr. Smit en het Rode Kruislid de heer L. Kamboot aan boord derwaarts, kwam er 's nachts aan en vertrok gistermiddag half twee van Terneuzen.

Gisteravond te kwart voor negen is deze sleepboot met Rode Kruisvlag in top aan de mond der Leuvehaven alhier aangekomen, waar ze werd opgewacht door dr. Boevé met de Rotterdamse transportcolonne van het Rode Kruis, 14 brancards en twee ziekenwagens. Mede waren ter plaatse aanwezig de garnizoenscommandant, generaal Onnen, met de eerste luitenant plaatselijk adjudant jhr. Bowier, dr. Halbertsma, medisch leider van het Rode Kruis hier, de heer P. R. Mees, voorzitter van de Rotterdamse afdeling, overste dr. Nord en een aantal dienstplichtige medische studenten, onder bevel van de officier van gezondheid dr. Saarloos.

Tien gewonden, die liggend vervoerd moesten worden, lagen op stro en onder dekens op het achterschip, waarboven gistermiddag een zonnetent was gespannen. De overigen hadden in het voorschip plaats gevonden. Er waren er bij, die een schotwond in voet, been of kaak hadden, enigen waren door uitputting ziek, anderen hadden reumatische aandoeningen. Allen zagen er uitgeput uit. Enkelen waren in burgerkleding. Ook waren er bij, die twee- of driemaal gewond zijn geworden en te Antwerpen in het hospitaal verpleegd werden, waaruit zij, toen de Belgen Antwerpen verlieten, met behulp van hun officieren zijn gevluht.

De geïnterneerden behoorden tot de infanterie en de artillerie. Allen zijn naar het ziekenhuis aan de Coolsingel overgebracht: wie liggend vervoerd moesten worden, in brancards, de anderen in de ziekenwagens. Langs de weg, die de stoet nam, hoorde men overal betuigingen van medelijden met de gewonden.

Van de Zeeuwse grens.

Vlissingen, 12 oktober. Laat in de namiddag is hier nog een boot met geïnterneerden aangekomen, waaronder Engelse matrozen. De grote stroom is nu geëindigd, maar wel worden nog een 400 paarden verwacht. 27 aangebrachte gewonden zijn naar Middelburg vervoerd. Men vermoedt, nu Gent ook in handen der Duitsers is, dat velen uit Brugge, Oostende en omgeving zullen vluchten, terwijl morgen zeker vele vluchtelingen uit Zeeuws Vlaanderen zullen worden doorgезonden naar Walcheren.

Geïnterneerden.

De te Breda aanwezige Belgische soldaten, in totaal ongeveer 1500 man, zijn hedenmiddag in een extra trein naar het interneringskamp te Amersfoort gezonden. De stafofficieren blijven voorlopig in de Koninklijke Militaire Academie gehuisvest.

Vannacht hebben extra treinen weer Belgische geïnterneerden in Harderwijk aangebracht, zodat behalve de kazernes ook de grote Hervormde Kerk als verblijfplaats is ingericht. Aangezien er hier nog meer te verwachten zijn, men noemt een totaal van 10.000, wordt het kampterrein ook ingericht.

Aan de Zeeuwse grens.

Aardenburg, 13 oktober. Ook te Aardenburg en te Sluis (niet ver van de kust van de Noordzee) zijn enige Belgische soldaten geïnterneerd.

In Aardenburg is op Elderschans aangekomen een Rode Kruis-ambulance van dokter Grahey uit Antwerpen met 25 gewonden.

Geïnterneerden.

De eergisternacht te Breda aangekomen 96 Belgische officieren zijn hedenmiddag naar Amersfoort vertrokken.

Naar wij vernemen, zijn in het kamp bij Loosduinen 1448 Belgische soldaten geïnterneerd. Ze zijn in vier compagnieën verdeeld, drie Vlaamse en een Waalse. Terwijl natuurlijk de Nederlandse officieren (en meer in het bijzonder overste Köhler) de opperste leiding hebben, is toch tevens een Belgische adjudant-officier aan het hoofd van elke compagnie gesteld.